Felavatták az ’56-os nemzetőr szobrát - A régi Rákoskeresztúr bontása III.
Mozitörténeti kiállítás nyílt az Erdős Renée Házban - Tőlük zeng az egész Ház IV.

Rákosmenti Múzeumi Estek

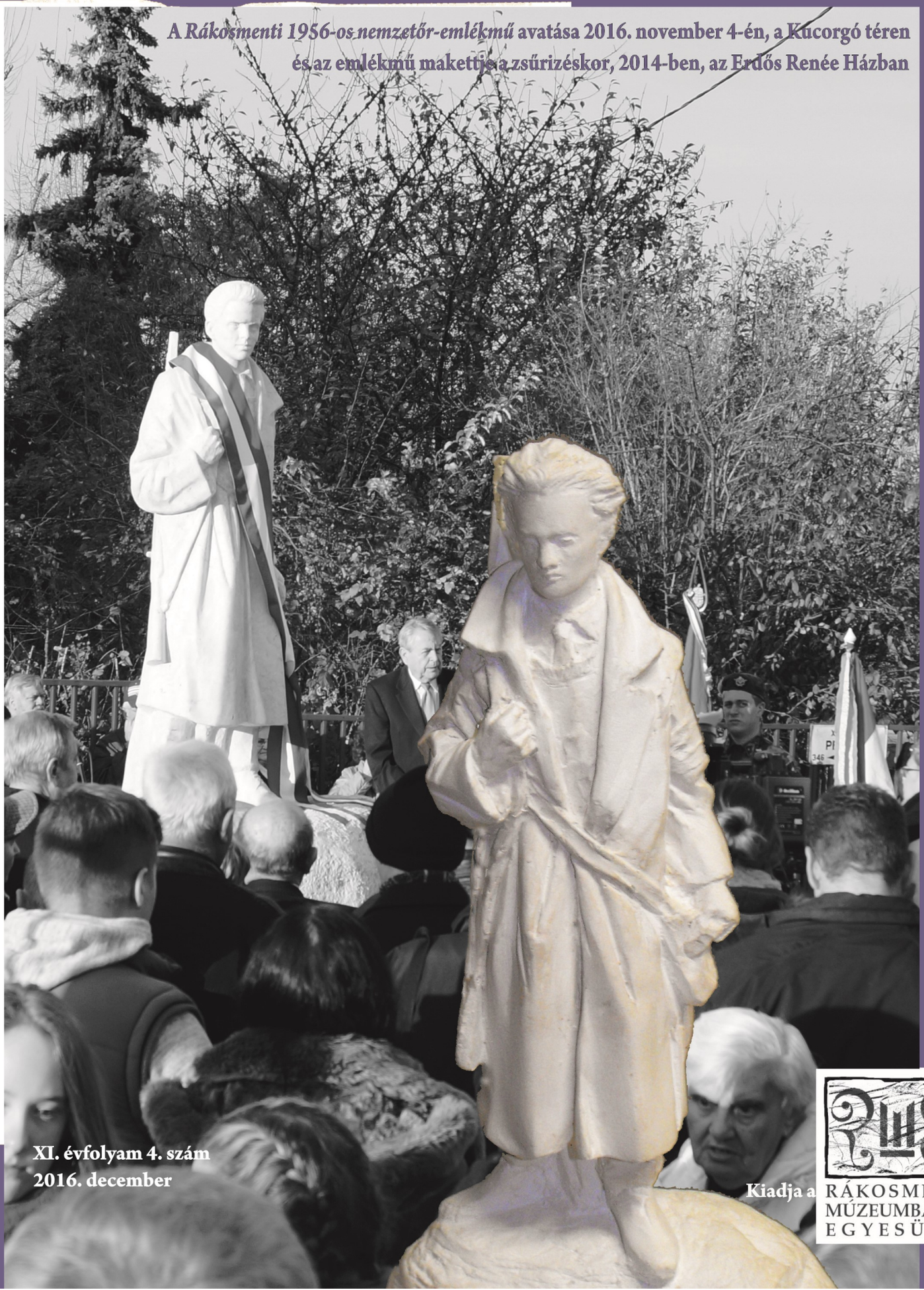

A *Rákosmenti 1956-os nemzetőr-emlékmű* avatása 2016. november 4-én, a Kucorgó téren és az emlékmű makettje a zsűrizéskor, 2014-ben, az Erdős Renée Házban

XI. évfolyam 4. szám
2016. december

Kiadja a RÁKOSMENTI MÚZEUMBARÁT EGYESÜLET

Ádám Ferenc

Az 1956-os rákosmenti nemzetőr szobra

Tíz évvel ezelőtt, 2006 márciusában, a Rákosmenti Múzeumi Estek című, akkor vadonatúj folyóirat első évfolyamának első száma közölte Szelepcsényi Ernő rákoskerti nemzetőr parancsnok visszaemlékezéseit az 1956-os eseményekről. A lapban ugyan nem jelent meg, de mi tudjuk, hogy a memoárt a Kanadában élő nemzetőr ma is Rákoskerten lakó öccse, Szelepcsényi Sándor rendezte sajtó alá, aki később, hosszú időn át a Múzeumi Estek szerkesztője, egy ideig pedig a Rákosmenti Múzeumbarát Egyesület elnöke is volt. Már ekkor mindenki tudta róla: szívügye 1956 emlékének ápolása, a forradalom példaadásának terjesztése. Szelepcsényi Sándor a Rákosmenti 1956-os Alapítvány vezetőségében is szerepet vállalt.

Így aztán az sem meglepő, hogy a forradalom és szabadságharc 60. évfordulójára készülődve már 2014-ben kezdeményezte egy időtálló emlékmű elkészítését és majdan, 2016-ban a felavatását. Az alapítvány már abban az évben pályázatot írt ki kortárs szobrászművészek számára, hogy alkossák meg az ötvenhatos nemzetőr szobrát. A pályázat zsűrizése az Erdős Renée Házban zajlott. Utólag el kell mondani azt is, az egyértelmű kiírás és a jogszabályok, a szokások betartása mind a kiíró, mind a művészek, mind a zsűri részéről, kerületünkben szokatlanul korrekt módon, rögtön az első fordulóban meghozott döntést eredményezett. Illyés Antal és Szanyi Péter szobrászok, valamint Szilágyi András építész egyaránt Simorka Sándor munkáját javasolta megvalósítani, felajánlva a konzultáció lehetőségét a művésznek, ha szükségét érzi igénybe venni azt.

A munka nehezebbik része, az anyagi feltételek előteremtése csak ezután következett. De a végére minden megoldódott, és ami a szervező munkáját is értékeli, el tudta érni, hogy a szükséges pénzösszeg nagyobb részét közadakozás biztosítsa. (Ezen kívül az emlékmű felállítását a Szabadságharcosokért Közalapítvány, a Nemzeti Együttműködési Alap, az ’56-os Emlékbizottság és Rákosmente Önkormányzata is támogatta.)

A szobrászművész a nemzetőr alakját, a kiírásnak megfelelően, élethűen ábrázolta, de az életnagyságnál nagyobb méretben. A nemzetőröknek „A NÉPPEL TŰZÖN VÍZEN ÁT” jelmondata a szobor posztamensén szerepel. A szobor, amit 1 méter magas posztamensre állítottak, süttői fehér mészkőből készült.

2016. november 4-én a rákoskerti Kucorgó téren komoly tömeg gyűlt össze, hogy tanúja legyen egy álom beteljesülésének. Több beszéd is elhangzott. Az ünnepély díszvendége, első szónoka Boross Péter miniszterelnök (1993–1994) volt, aki párhuzamot vont 1956 nemzetőrei és az 1848/49-es nemzetőrök között. Hangsúlyozta, hogy a magyarság minden évszázadban fölkelt a zsarnoki uralom ellen. Riz Levente polgármester és Dunai Mónika országgyűlési képviselő szintén elismerő szavakkal szólt a nemzetőrökről és emlékük ápolóiról. Szelepcsényi Sándor – aki egyébként az általa vezetett Rákoskerti Polgári Kört is bevonta a munkába – végül ismertette azt az utat, amely az idea megfogalmazásától a megvalósulásig tartott.

Az eseményen jelen volt sok egykori nemzetőr, kerületi díszpolgár, valamint az ’56-os Emlékplakett kitüntetettjei is. Deli Tercia énekművész több népdalt adott elő, Dózsa László színművész pedig Pozsgai Zsolt *Vérből az ének* című versét szavalta el.

Az emlékművet Szelepcsényi Ernő és Szabó Attila egykori nemzetőr avatta fel.

Reitinger Ildikó—Ádám Ferenc

Régi idők mozijai Rákosmentén

Valaha Rákosmente elődközségeiben (Rákoscsaba, Rákoskeresztúr, Rákosliget és Rákoshegy) pezsgő moziélet folyt. A többségében földművelő és gyári munkás lakosság a pesti színházakat nemigen látogatta, s bár a különböző amatőr színtársulatok gyakran mutattak be új darabokat, a *rendszeres* kikapcsolódást inkább a mozi jelentette. Négy valódi, a filmvetítések céljára berendezett filmszínház volt Rákosmentén: Rákoshegyen a *Jókai*, Rákoskeresztúron az *Újvilág*, Rákoscsabán a *Csaba-mozgó* és Rákosligeten a *Maros*. Igaz, az elmúlt száz év folyamán jóval több névre hallgattak. Nevezték őket *Apollón*ak, *Béké*nek, *Kaszinó*nak, *Elite Mozgó*nak, *Fórum*nak, *Gondűző*nek, *Haladás*nak, *Hangos*nak, *Szabadság*nak, *Toldi*nak és persze *Vörös Mozgó*nak.

E soknevű, komoly történelmű mozik múltjáról rendezett időszaki, helytörténeti kiállítást az Erdős Renée Ház. Emlékeket idézett fel azokban, akik még ülhettek széksoraikban, élvezhették az előadásokat, illetve bemutatta őket azoknak, akik már a plázamozik világába születtek.

Mert moziba járni jó volt egykor is és ma is!

A külvárosi mozik történetének összeállítása hosszú, kitartó kutatást igénylő feladat. Segítséget a helyi lapok, a moziműsorok, az évkönyvek, a kerületi helytörténeti kiadványok, fotók, képeslapok, a filmszínházakkal foglalkozó szakirodalmak nyújtanak. A *Lajta Andor* szerkesztésében 1920-tól 1949-ig megjelent filmművészeti évkönyvekben a Budapest környéki mozik adatai is megtalálhatóak. A rövidítések feloldása után, a közölt két kis sorból kiderül, hogy ki volt a mozi tulajdonosa, műsorkötője, engedélyese, mekkora volt a vászon mérete, a terem hossza, milyen géppel vetítettek, milyen technikával hangosítottak, volt-e színpad, kísérőműsor, élőzene, mikor vetítettek, ki volt a gépész, hova kérték a postát, és milyen módon szállították a filmeket.

A helyi sajtóból tájékozódhat a kutató a bezárásokról, átépítésekről, majd az azokat követő ünnepi megnyitókról, végül a bontásokról, megszűnésekről.

A műsorújságok közölték a címet, telefonszámot, a vetítések idejét, a vetített filmeket, valamint egy időben azt is, hogy milyen buszjárattal lehetett megközelíteni a filmszínházat.

A helyiekkel folytatott beszélgetésekből megelevenedik a mozi belső elrendezése, szinte látható a kedvenc zárt páholyos ülőhelyekért folytatott versengés, érezni a szellőztetés utáni frissítések és a perecek illatát.

A Jókai filmszínház tablója a kiállításon

(A perecet a kiállítás rendhagyó megnyitóján is megkóstolhatta a közönség.)

A kiállítás kölcsönzője, közreműködő partnere volt a *Budapesti Mozitörténeti Alapítvány*, a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye*, *Orosz Károly*, a *Maros Mozi Baráti Köre*, (annak oszlopos tagja, *Imre László*), a *Rákospalotai Múzeum* és a *Rákoshegyi Közösségi Ház*.

A kiállítás szervezője és rendezője *Reitinger Ildikó* és *Ádám Ferenc* volt.

A tárlat egyik része egy régi székekkel berendezett kis moziterem, ahova filmvetítéseket is szerveztek. Bemutatták például az 1956-os forradalom és szabadságharc napjaiban készült amatőr filmeket. A vendég *Gánóczy József* volt, az egyik film készítője. Egy másik alkalommal az Erdős Renée Házban őrzött régi, Rákosmente községeivel kapcsolatos híradófilmeket és amatőr felvételeket vetítettek, ezeket részletesen ismertette *Ádám Ferenc*. Szintén ő mutatja be január 11-én, az 1950-es, 60-as évek népművelő, népoktató diafilmjeit. (Hogyan szervezzünk családi ünnepeket, társadalmi szertartásokat – névadó, szocialista esküvő, temetés, stb. – a szocialista rendszerben. Légy éber! – Hogyan ismerhetőek fel a kémek?)

„Gyere a moziba be!” címmel matiné-előadást szerveztek a gyerekeknek *Hódos Mária* vezetésével. Diafilmeket vetítettek, kézműves foglakozás keretében „ősmozit” készítettek.

A Jókai Mozi gépterme az 1980-as években
(a felvétel a Budapesti Mozitörténeti Alapítvány tulajdona)

CSABA FILMSZÍNHÁZ

Budapest XVII. (Rákoscsaba) Kaszinó köz 5. — Telefon: 140—800. 54-es mellékállomás.

1965. augusztus havi műsorunk:

augusztus 6—8.: **JOG ÉS ÖKÖL** 14 éven alul nem ajánlott.
Egy város ember nélkül. Izgalmas lengyel film.

augusztus 8-án du. 3 órai kezdettel, csak egy előadás:
HÓFEHÉRKE ÉS A HÉT TÖRPE Korhatár nélkül.
Walt Disney rajzfilmje. Közkívánatra!

augusztus 9—11.: **ELCSÁBÍTVA ÉS ELHAGYATVA** 14 éven alul nem ajánlott.
Pietro Germi, a Válás olasz módra rendezőjének magyarul beszélő, szélesvásznú olasz filmje.

augusztus 13—15.: **HARC A BANDITÁKKAL** Korhatár nélkül.
Szélesvásznú kalandos szovjet film.

augusztus 15-én du. 3 órai kezdettel, csak egy előadás:
RAVASZ PÉTER Korhatár nélkül.
Színes bolgár film egy legényről, aki túljárt a gazdagok eszén.

augusztus 16—18.: **ÁRTATLAN VARÁZSLÓK** 14 éven alul nem ajánlott.
Andrzej Wajda érdekes mai témájú lengyel filmje.

augusztus 20—22.: **KI VOLT DR. SORGE?** 10 éven alul nem ajánlott.
Egy titokzatos ember, aki beleszólt a történelembe. Magyarul beszélő francia—olasz—japán film.

augusztus 20-án és 21-én du. 3 órai kezdettel:
VIDÁM MESEMŰSOR Korhatár nélkül.
Mulatságos, kedves rajz- és bábfilmekből összeállított előadás.

augusztus 23—25.: **A JÁTSZMA VÉGETÉR** Korhatár nélkül.
Egy izgalmas nyomozás története, magyarul beszélő, szélesvásznú szovjet film.

augusztus 27—29.: **AZ ELTÉVEDT ÁGYÚ** Korhatár nélkül.
Csehszlovák filmvígjáték.

augusztus 29-én du. 3 órai kezdettel, csak egy előadás:
CIMBORÁK Korhatár nélkül.
Homoki-Nagy István, színes magyar filmje két hűséges kutya és a betanított vadász héja nem mindennapi kalandjairól.

augusztus 30—szeptember 1.: **ÉJSZAKA VILÁGA**
Látogatás öt világrész szórakozóhelyein. Színes, szélesvásznú olasz film.

KELLEMES SZÓRAKOZÁST KÍVÁNUNK VENDÉGEINKNEK!

Előadás kezdés változás: negyed 6, háromnegyed 8, vasár- és ünnepnap 3-kor is. Csütörtökön szünnap.
Pénztárnyitás: az első előadás előtt másfél órával.

Felelős kiadó: Császár Tiborné. — 2342. FNYV 15.

A Csaba Filmszínház műsora, 1965. augusztus

Fent: A rákoskeresztúri Újvilág Mozi 1962-ben (a felvétel a Budapesti Mozitörténeti Alapítvány tulajdona)
Lent: A rákosligeti községháza, földszintjén az Elite Mozgóval (a későbbi Maros Mozival), Képeslap, 1913—14 körül (ERH gyűjteménye)

HANGOS

ELITE MOZGÓ

Rákosliget] A Községháza épületében

Látta már magát, hozzátartozóit és ismerőseit filmen?

Ha nem, ugy okvetlen nézze meg:

Csütörtökön, október 4-én

alábbi szenzációs müsorunkat!

1 Hangos Magyar Híradó

2 Flippy mint moziszinész

Rajzos trükkfilm

3 RÁKOSLIGETI ORSZÁG-ZÁSZLÓ AVATÁS

4 HUNGÁRIA

Utazás Magyarország szépségei és látványosságai körül Dohnányi zenéjével aláfestve. —

5 ÉN MA ÉLEK

Dráma. Főszereplők: JOAN CRAWFORD és GARRY COOPER

Ez utóbbi film a gyermekelőadásokon nem kerül bemutatásra. —

Előadások: d. u. 2 és 1/2 4 órakor gyermekelőadás mérsékelt helyárral, este 5 és 8 órakor rendes helyárral

Az előadásokat percnyi pontossággal kezdjük, az előadás megkezdésekor az ajtókat lezárjuk

HELYÁRAI: Páholyülés 1.-, pengő Fentartott hely 90 Támlásszék 80 fillér, I. hely 60 fillér, II. hely 50 fillér, Gyermekjegy 30 fillér.

Felelős kiadó Hajnal Gy. Bárd-nyomda Miksa-u 17

Az Elite Mozgó (Maros Mozi, Rákosliget) plakátja, 1935

Szakáll Ágnes

Jegyzetek a régi Rákoskeresztúr lebontásáról (1973–1974)

III. A Ferihegyi út 92–100. számú házak

A Budapest XVII. kerületének városközpontjává tett Rákoskeresztúr egészen az 1970-es évek elejéig még őrizte korábbi hagyományos, falusias utcaképét. Ezt a modernizáció jegyében, az új városközpont kialakításának indokával mindössze egy évtized alatt, az 1980-as évek derekáig több ütemben teljesen lebontották, és a régi parasztházak helyén lakótelepi panellakásokat húztak fel. A többrészesre tervezett sorozatban ennek a drasztikus átalakításnak a kezdeti időszakát és a régi Rákoskeresztúr egy jól körülhatárolható részét, a Ferihegyi út páros oldalának a lebontását szeretném saját jegyzeteim és fotódokumentációm közreadásával bemutatni. Az első részben a vizsgált terület bontásának időrendjét, illetve a dokumentálás módját mutattam be, a második résztől pedig megkezdtem az egyes házakra vonatkozó feljegyzéseim közlését, amelyet e harmadik részben folytatok.[1]

Cikksorozatomban a Ferihegyi út páros oldalán elhelyezkedő, 1973 ősze és 1974 eleje között lebontott régi házakat (Ferihegyi út 76–126. sz.) veszem sorra a Pesti út és Ferihegyi út kereszteződésétől dél felé, az emelkedő irányában haladva. (A helyrajzi viszonyok jobb megértéséhez ajánlatos az első közleményben bemutatott, a korabeli állapotot mutató kataszteri térképet is használni.)[2] Az eredeti beépítés a Ferihegyi útra merőleges, és a domborzat emelkedését követő, hosszúkás telkeken az útra néző és közvetlen az utcafrontra épített házakból állt. Az alább közölt házak nagyjából a jelenlegi Egészségházzal szemben álló tízemeletes ház (a mai Ferihegyi út 84.) vonalában, és attól felfelé haladva álltak. A bontás előtt és alatt a helyszínen készített fekete-fehér fényképfelvételek, illetve az írásos jegyzetek változó színvonalú és részletességű adatait összerendezve, szerkesztett formában adom közre házanként. A leírásokhoz mellékelem a leginkább dokumentatív értékű felvételeket. A Ferihegyi út 98–100. számú ház bontását, mivel viszonylag sok felvételt készítettem, részletesebben be tudom mutatni.

Ferihegyi út 92–94.

Hosszú, több család által lakott cseréptetős téglaépület volt. Színezése a több lakásnak megfelelően többféle volt: leginkább sárga, a homlokzata alul fehér, két kis ablakkal. A háromszögű oromzat sötét színű. Tornácoszlopai nem voltak, az udvarra különböző méretű ajtók, ablakok nyíltak, középütt egy kétszárnyú padlás- vagy pinceajtóval. A telek valamivel nagyobb méretű volt a szokásosnál. Az utcára egy kétszárnyú deszkakapu nyílt. A házhoz hátulról egy kisebb tetejű, de szintén cseréppel fedett, falak nélküli, gerendalábakon álló szín csatlakozott. Mögötte hátrább, a kert végében ólak álltak. Az 1972 novemberében készített felvételen **(1. kép)** késő ősz lévén nem látszik, hogy megművelés alatt lenne a kert. A háttérben a Bujákhida utcai házak látszanak. Az 1973 őszén készült másik felvétel **(2. kép)** már lakatlan házat mutat, az ablak- és ajtókeretek kiszedése után, de még a falbontás megkezdése előtt. Az épületet 1973. november derekán elölről hátrafelé haladva igen gyorsan, két nap alatt lebontották. Az építő- és faanyagot (gerendákat) a bontóbrigád gondosan különválogatta **(3. kép)**, majd elszállította.

1. A Ferihegyi út 92–94. kertje az utcáról fotózva, háttérben a melléképület és a Bujákhida utca házai (1972. november)

2. A Ferihegyi út 92–94. még tetővel és álló falakkal. Az utca túloldalán a szakrendelő épülete (1973 ősze)

[1] Az első rész újságunk 2016. évi 1., a második rész a 2–3. számában jelent meg. (A szerk.)
[2] I. közlemény, 4. sz. kép. Budapest térképeinek katalógusa 5124. Rákoskeresztúr telekosztási térképe 1950–1960 (őrzőhelye: BFL); az azonosítás érdekében kiegészítve az 1970-es házszámokkal. Szakáll Ágnes: Jegyzetek a régi Rákoskeresztúr lebontásáról (1973–1974). I. Áttekintés és a dokumentálás módja. *Rákosmenti Múzeumi Estek* 11 (2016), 1. sz., 13.

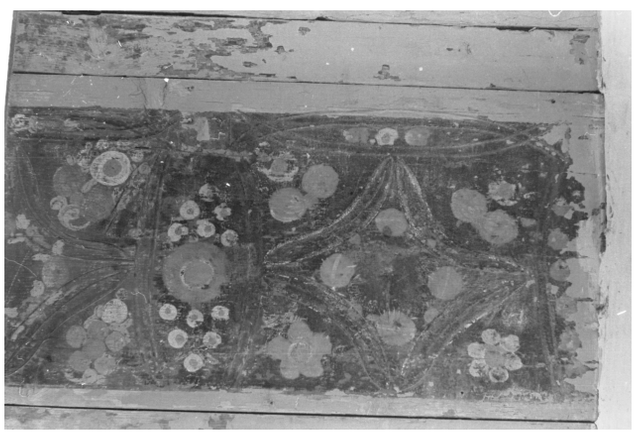

3. A tetőzet leszedésekor a gerendákat különválogatták (1973 ősze)

4. A Ferihegyi út 96. kerítésébe épített festett kelengyeláda-deszka

5. A Ferihegyi út 98–100. szőlővel befuttatott tornáca (1973 ősze)

6. A Ferihegyi út 98–100. utcai homlokzata a még álló falakkal, tető nélkül (1974. február)

7. A bontás folyamata: az északi oldalfal már nem áll, háttérben a Ferihegyi út 102. kéményei (1974. február)

Ferihegyi út 96.

Kis méretű cseréptetős kockaépület, küllemére nézve nem parasztház volt. A kertben fenyők nőttek. Lakói 1973 novemberében költöztek ki. Bontása 1974 elején zajlott le; a földből még a fenyőfákat is kiszedték. A házról sajnos nem készítettem fényképeket, de a bontáskor meg tudtam figyelni a ház oldalsó kerítéséből egy festett deszkát **(4. kép)**. A másodlagosan felhasznált tábla valószínűleg kelengyeláda oldala lehetett: kék alapon virág- és mérműmintás díszítése szlovák népi ízlésre vallhat.

Ferihegyi út 98–100.

Hosszú sátortetős, cseréppel fedett parasztház volt. Tapasztott homlokzata sötét színű volt. Vályogból épült, amint a bontáskor megfigyelhettem. Faoszlopos tornácát szőlővel futtatták be **(5. kép)**, fala és a belső helyiségek hengerelt mintás festésűek voltak. Az udvaron egy kerekes kút és egy földbe mélyített, földdel takart jégverem is volt. A házban 1973 őszén még laktak: egy barátságtalan nő leste, hogy mit fényképezek. Bontására 1974 februárjában került sor, ekkor a nyolctagú bontóbrigádot is lefotóztam. (Lásd az első részben közölt 8. képet!) Az álló falak ledózerolásáról, a gerenda és faanyag kiszedéséről több felvételt is készítettem. **(6–10. kép)** A munkagép északi oldalról, a már lebontott Ferihegyi út 96. telke felől, az épületre merőlegesen haladt.

8. Az épület félig lebontva észak felől, mögötte a Ferihegyi út 102. (1974. február)

9. A gerendák kiszedése... (1974. február)

10. ...és az utolsó álló falszakasz ledózerolása, háttérben a szakrendelő épülete (1974. február)

Puzsár Imre

Tőlünk zeng az egész Ház IV.

Munkásmozgalmak Rákosmentén II.

Vasúti merénylettől vasúti merényletig – politikai szélsőségek Rákosmentén (1931—1945)

Rákosmente országgyűlési említéseivel foglalkozó sorozatomban az országgyűlési (1920 és 1927 közötti nevén: nemzetgyűlési) naplók, illetve irományok vonatkozó részeit mutatom be, amely egyúttal a Tisztelt Ház korabeli szellemét is érzékelteti. E részben a szélsőséges politikai erőkkel kapcsolatos adatokat veszem sorra. Az 1931. szeptemberi, Matuska Szilveszter által elkövetett biatorbágyi vasúti merénylet – amivel még az elkövető személyének felderítését megelőzően a kommunistákat vádolta meg az államhatalom, és a merénylet másnapján bevezetett statárium idején számos kommunistát tartóztattak le államellenes szervezkedés gyanújával – tovább rontotta a a magyarországi munkáspártok helyzetét, fokozva a pártok és szavazóik radikalizálódását.

Érdekesség, hogy a fővárosi mentőket nem érte felkészületlenül a biatorbágyi tömegszerencsétlenség, mivel eddigre már okultak egy majd negyven évvel korábbi, éppen Rákoskeresztúron történt vasúti balesetből. Debrődi Gábor történész, az Országos Metntőszolgálat Kresz Géza Mentőmúzeumának jelenlegi igazgatója így írt erről: „1890. május 25-ének éjjelén Rákoskeresztúron történt az első magyarországi tömeges vasúti szerencsétlenség, hol 14 sérültet láttak el, s szállítottak kórházba. A mentők számára akkor még teljesen új helyzetben, érthető módon a stressz és a gyakorlatlanság is akadályozó tényező lehetett, így Kresz Géza, a BÖME[1] alapító orvos-igazgatója Baross Gábor kereskedelmi miniszterrel és a MÁV igazgatóságával egyeztetve, 1891. október 29-én az isaszegi állomáson tömeges vasúti szerencsétlenséget imitáló mentési gyakorlatot tartott. A 46 mentőápoló és tíz mentőorvos vezetésével megtartott mentési gyakorlat nemcsak a szakminisztérium, hanem a közvélemény elismerését is elnyerte. A gyakorlat sikerét látva a MÁV is minden tőle telhetőt megtett az elsősegélynyújtás oktatásának biztosításával, biztonságtechnikai szabályok kidolgozásával és folyamatos korszerűsítésével."[2]

A merénylet következtében az államhatalom még szigorúbb szemmel tekintett az MSzdP-re is. 1931. november 25-én Szeder Ferenc, budapest-környéki szociáldemokrata képviselő szólalt fel az Országgyűlésben a szocialista pártszervezetek működésének akadályozása miatt:

„De az utóbbi időben furcsa jelenséggel találkozunk általában az egész országban. Legutóbb Rákoskeresztúron ugyancsak ilyen különálló helyiséget béreltek ki a pártszervezet céljaira, helyiséget egy vendéglősnél, mire behivatta a jegyző a vendéglőst és megfenyegette, hogyha pedig vissza nem vonja azt a szerződést, amelyet a helyiség bérletével kapcsolatban adott, akkor ám majd lássa a következést és amikor én interveniáltam a jegyzőnél, azt mondotta: Kérem, én nem tehetek semmit, én felülről kaptam az utasítást, én csak jóakarattal figyelmeztetem önöket, hogy menjenek onnan és keressenek más helyiséget. […]

Én hangsúlyoztam a kőszegi esettel kapcsolatban, éppúgy, mint a rákoskeresztúri esettel kapcsolatban is, hogy a szociáldemokrata pártszervezetek nem mennek kocsmákba, hacsak lehet, elkerülik, mert azoknak más céljaik vannak a pártszervezetekben, mint az egységespártnak a választási hadjárat idején a kocsmákkal. […]

Ugyanez az eset Rákoskeresztúron is, amelyre szintén bátorkodtam felhívni a belügyminiszter úr figyelmét, ahol azt a szelid figyelmeztetést kaptuk, hogy csak menjünk onnan, mert abból bajok lesznek. Ez egy teljesen különálló épület, amelyet lakás céljára használtak mindenkor és most az ottani helyi pártszervezet ezt a lakás céljaira szolgáló helyiséget kibérelte, tehát más épületben, mint a vendéglői helyiségben, tartott volna fenn a pártszervezet helyiséget és innen kapja a hatósági zaklatást."[3]

Nem ez volt azonban az első alkalom, amikor a keresztúri MSzdP-nek meggyűlt a baja a párthelyiség bejelentésével. 1925-ben a Temető utca 13-at jelölték meg párthelyiségként, azonban Endre László főszolgabíró – Tarnay főjegyző véleményének kikérése után – elutasította a kérelmet.[4]

1932. május 9-én az Országgyűlésben Propper Péter már az alábbi eseményekre hívta fel a figyelmet:

„T. Képviselőház! Egy nagyon kínos és tragikus ügyet akarok itt a napirendi vitával kapcsolatosan szóvá tenni s kérni a kormányt arra, hogy egyszer már vessen véget a közigazgatási túlkapásoknak, (Zaj a jobboldalon. — Elnök csenget.) szolgáltasson igazságot és elégtételt a megbántottaknak és torolja meg az erőszakosságokat.

Egy álló hét óta tart az a hajsza, amely a rákosmenti községekben indult meg a múlt hét elején. Összefogdostak egy csomó embert és súlyosan bántalmazták őket. Május 3-án jött az első hír hozzám arról, hogy Rákoscsabán és Rákoskeresztúron behivattak a csendőrségre egy csomó embert. Ijesztő hírek terjedtek el az egész fővárosban arról, hogy ezekben a községekben valóságos rémuralom kapott lábra, annyira, hogy az emberek nem mertek kimenni az utcára. Én rögtön érintkezésbe léptem, illetve akartam lépni a belügyminiszter úrral, kérve őt, legyen szíves intézkedni, megvizsgáltatni a dolgot és szükség esetén ott a közigazgatás túlkapásaival szemben a rendet

[1] Dr. Kresz Géza 1887-ben alapította meg a Budapesti Önkéntes Mentőegyesületet, és neki köszönhető a Markó utcai mentőpalota felépítése is, ami ma is az utód Országos Mentőszolgálat központja.
[2] Debrődi Gábor: Merénylet Biatorbágyon – nyolcvan éve történt 3., Megjelent az Indóház 2005 októberi számában, http://iho.hu/hir/merenylet-biatorbagyon-80-eve-tortent-3 (2014. május 5.).
[3] Képviselőházi napló, az országgyűlés képviselőházának 27. ülése, 1931. november 25. (KN 1931 27).
[4] Gyöngyössy Márton: Országgyűlési és önkormányzati választások Rákosmentén (1920-1944), Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem, Budapest, 2005, 12.

helyreállítani. Miután a hírek úgy szóltak, hogy a fővárosi rendőrség is benne van a dologban, érintkezést kerestem Hetényi főkapitányhelyettes úrral is, aki azonban kijelentette, hogy Rákoscsabán és Rákoskeresztúron neki nincsenek közegei kiküldve. Mihályi pestvármegyei kisgyűlési tag eljárt a főispánnál és alispánnál, hogy intervenciót kérjen és rendet teremtessen.

T. Képviselőház! Én egy nyomozás stádiumában lévő ügybe nem akartam beleavatkozni és most sem akarok beleavatkozni, csak azt kértem és azt kérem, hogy szüntessék meg a hatósági brutalitásokat. Kielégítő választ nem kaptam. A belügyminiszter úr titkára volt szíves értesíteni, hogy érdeklődtek kint az ügy iránt és azt az értesítést kapták, hogy bolsevista ügyben történik kint nyomozás.

T. Képviselőház! Én nem védtem és nem védem a bolsevizmust, de védem az embereket a hatósági brutalitás ellen. És ha tagadni akarják azt, hogy itt ilyen brutalitások voltak, akkor méltóztassék a Virág-esetet meghallgatni.

Virág cipészmestert, aki háztulajdonos Rákoscsabán, május 4-én idézték be az elöljáróságra. Vallatás közben mi történt, mi nem történt, én nem tudhatom. Jegyzőkönyv áll rendelkezésemre, amely szerint ezt a szerencsétlen embert súlyosan brutalizálták és bántalmazták. Letagadhatatlan tény, hogy Virág, ez a szegény kisiparos, vallatás közben a rákoscsabai községháza első emeleti ablakából leugrott az utcára és most összetörve fekszik a Kun-utcai kórházban. Ennek a szerencsétlen Virágnak felesége, aki három esztendő óta súlyos szívbántalomban szenved, szintén kórházban feküdt. Amikor meghallotta a hírt, hogy mi történt az urával, szívszélhűdés következtében rögtön meghalt és most három leánygyermek, három elhagyott leánygyermek gyászruhába öltözve, búsan sírdogál Rákoscsabán egy kis polgári hajlékban egy összetört családi élet bús romjain. Ez tény, amit letagadni nem lehet. Erről tanúskodnak okmányok, erről a t. belügyminiszter úr beszerezheti a fővárosi Kun-utcai közkórházból a látleletet — ha szükségesnek tartja.

Nem akartam vizsgálódás nélkül nyilvánosság elé lépni ezzel az üggyel, de mint a kerület egyik képviselője, kötelességemnek tartottam, hogy a helyszínen vizsgáljam meg a kérdést, hogy azután, ha szükséges, itt a képviselőházban szóvá tehessem. Vasárnap délelőtt jártunk kint Rákoscsabán. Rajtam kívül kint volt Mihályi Ferenc pestvármegyei törvényhatósági és kisgyűlési bizottsági tag és Vámos titkár. Arról a fogadtatásról, t. Képviselőház és t. belügyminiszter úr, amelyben részünk volt, itt most ez alkalommal nem akarok beszélni. Leszámoltam azzal, hogy nekünk, igaz, egyszerű képviselőknek, a hatóságok részéről nem jár ki az európai udvariassági forma. Ez mellékes, ezt csak úgy megjegyeztem. A főjegyző megtagadott minden felvilágosítást. Európai módra bemutatkoztunk előtte, ő azonban nem tartotta szükségesnek, hogy hasonlóképpen cselekedjék. Ma sem tudom tehát, hogy ez az úr kicsoda. Nem is érdekel.[5] Azután elmentünk a csendőrségre ugyanabban az épületben.[6] Csak azt akartam kinyomozni, — semmi más irányban befolyni nem akartam — hogy kik bántalmazták azokat, akiket a hatóság az elöljáróságra az előírt formaságok mellőzésével beidézett. Az első hír és a jegyzőkönyv tanúsága szerint ugyanis csendőrök brutalizálták a behívott embereket, más hír szerint rendőrök. Hetényi főkapitányhelyettes felvilágosításai alapján rendőrök nem jártak kint, rendőrök tehát nem lehettek. Virág bevallása szerint csendőrök nem bántalmazták őt, tehát itt a csendőrség is figyelmen kívül esik, valaki azonban bántalmazta őt és bántalmazták az embereket. Odakint vasárnap délelőtt tudtam meg, hogy részemről ismeretlen szerv az, amely ott kint nyomozott és amely minden valószínűség szerint ezeket a hatósági atrocitásunkat elkövette.

Ez az új, általam ismeretlen szerv a belügyi nyomozó osztály. Nem tudtam, hogy ilyen is van a világon. Valamikor, az ellenforradalom legvéresebb napjaiban találkoztunk hasonló terminus technikusokkal, hogy belügyi vagy katonai nyomozó. Kérem, kinn azok az urak mondották, hogy ők a belügyminisztériumból vannak kiküldve és ők belügyi nyomozók. De t. Képviselőház és igen t. belügyminiszter úr, találkoztam én odakinn, ott az elöljáróság épületében más illegális alakulatokkal is, egyenruhás emberekkel, akiknek egyenruháját nem ismertem fel. Csendőri egyenruha nem volt, rendőri egyenruha nem volt, katonai egyenruha nem volt, (Berki Gyula: Tűzoltó volt!) tűzoltó egyenruha nem volt. A helvét kártyák figuráin láttunk ilyen alakokat, valami Stüszi-vadászféle emberek szaladgáltak ott kis herélő-bicskákkal az oldalukon és felfegyverezve. Nem legális alakulatok, mert én még ilyet nem láttam, pedig meglehetősen ismerem az összes magyar fegyveres formációkat, de ilyen Stüszi-vadászokat még sohasem láttam köztük. Ezek ott vannak és t. belügyminiszter úr, hivatalosan ténykednek, ott sürgölődnek-forgolódnak és részt vesznek a nyomozás munkájában. Valószínűleg ezek közül kerültek ki azok, akik ezeket a szegény embereket bántalmazták. Ők az urak Rákoscsabán, természetesen tagadják, hogy ők valakit is bántalmaztak volna, azonban tessék megnézni Virág kisiparos esetét. Én kértem a kórháztól látleletet, ezt természetesen nem kaptam meg, azonban hivatalosan beszerezhető, és ebből megállapítható, hogy bántalmazás történt, de megállapítható abból is negatív úton, hogy hiába valaki nem ugrik ki az emeleti ablakból, egészen bizonyos az, hogy ennek valami oka van. Még a menekülés szándékával sem lehet ezt az ügyet takargatni, mert hiszen, aki az első vagy a másfeledik emeletről — körülbelül hat méter magas lehet ez, a magas földszint és egy emelet — leugrik, az nem számíthat arra, hogy elszaladhat, mert az feltétlenül összetöri magát. Ez meg is történt. De t. Képviselőház és igen t. belügyminiszter úr, feltéve, de tagadva, ha ez a szerencsétlen Virág bolsevista lett volna, akkor sincs senkinek, sem hatóságnak, sem a hatóság közegének joga törvénytelen eszközökkel őt brutalizálni és terrorizálni. T. belügyminiszter, úr, legalább a saját törvényeiket méltóztassanak respektálni és azokat betartani. Tessék elhinni, igen t. képviselőház, nem jó módszer ezzel a mozgalommal szemben az államhatalmat így gyakorolni. Tessék elhinni, sokkal jobbak a nyugati szisztémák. Én csak egyetlenegyre hivatkozom. Amikor mi Anglia világhatalmi állását csodáljuk, akkor tudnunk kell, hogy az nem magától történt.

Ott van Angliában 1679 óta a Habeas Corpus, amely azt jelenti, hogy saját teste felett elsősorban mindenki maga rendelkezik és senkit 24 órán túl lezárva nem szabad tartani, akit lefognak bírói rendeletre, azt 24 óra alatt ki kell hallgatni vagy pedig el kell bocsátani. Angliában van Habeas Corpus, amelyet a Cromwell-féle forrada-

[5] De utólagosan tudjuk, hogy liborcfalvi Mihály Árpád községi főjegyzőről van szó.
[6] Ezek szerint ekkor Rákoscsabán a községházán működött a csendőrség is.

lom után II. Károly hozott be ellenforradalmi időkben és Angliában nincs bolsevizmus. Olyan országokban azonban, ahol az emberek szabadságát, a személyes szabadságot, a testi épséget nem tisztelik és nem becsülik, van bolsevizmus és lesz bolsevizmus. (Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon. — Pékár Gyula: Lesz? De jól tudja.) A bolsevizmus melegágya az a módszer, ahogy a t. kormány ezzel a mozgalommal szemben áll és ahogy ezt a mozgalmat kezeli. A jogtalanság, a kenyértelenség az emberekben kitermeli az elégedetlenséget. E helyett én arra kérem a t. miniszter urat, próbálkozzék meg nyugati módszerekkel, próbálkozzék meg joggal, közszabadságokkal, kenyérrel, munkával, a lelkek felszabadításával szembeállani ezzel a mozgalommal. Meg méltóztatik látni, hogy mennyivel célravezetőbb, ha nyíltan meg lehet ütközni nekünk is, szociáldemokratáknak, a bolsevista frázisokkal. Megszűnik a bolsevizmus attrakció lenni. Így azonban, t. Képviselőház, az üldöztetés mártír glóriát von a bolsevista frázisok fölé és attrakcióvá avatja. (Egy hang a jobboldalon: Miért védi őket?) Mesterségesen tenyésztik ki ilyen módszerekkel Magyarországon a bolsevizmust, különösen abban a kerületben, vitéz Endre László kerületében, ahol egész csomó községben nem lehetett tíz esztendő óta megmozdulni és legális, a nyílt színen ellenőrzés alatt lefolyó szociáldemokrata mozgalmat folytatni. De nemcsak így tenyésztik a bolsevizmust, hanem mesterséges, melegágyi módon is, és a szálak hivatalokba vezetnek. A rendszer az, hogy vannak beugratók, akik dolgoznak pénzzel, radikális jelszavakkal, ugratásokkal, a szociáldemokrata mozgalom mocskolásával és amikor néhány szerencsétlen embert össze tudnak toborozni, akkor beárulják és elfogatják őket. Mindig ugyanaz a móka játszódik le és mindig úgy járnak el és úgy bánnak el az emberekkel, mint ezekkel a szerencsétlen emberekkel elbántak.

Ha ezt nem méltóztatnak elhinni, tessék talán Palèologue-nak elhinni, aki emlékiratában megállapítja, hogy az oroszok a bolsevistarendszert Nagy Péter cár óta rakták le; az orosz cárok voltak azok, akik állandóan tenyésztették a forradalmakat, hogy azután ellenforradalmi légkört tudjanak teremteni maguk köré és mint honmentőket tudják magukat felmutatni a forradalmárok ellen. Ezt Palèologue, a konzervatív francia diplomata írja, (vitéz Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter: Ő csinálta a bolsevizmust, annyira konzervatív volt!) akinek módja volt az orosz viszonyokat esztendőkig tanulmányozni, ő állapítja meg ezt emlékiratában. Én is ismétlem és hangsúlyozom mindezt, aki nem akarom a bolsevizmust védeni, azt azonban tartozom követelni, hogy azokkal is úgy bánjanak, mint emberekkel a törvények határain és keretein belül. (Zaj jobbfelől.) Önök azt mondják, hogy nem moszkvaiak. Tessék akkor megmutatni, hogy nem azok, mert ha itt is moszkvai módszerekkel dolgoznak, akkor nincs különbség Moszkva és Budapest között. (Kóródi Katona János: Micsoda szemtelenség ez!)"[7]

A keresztúri szocialisták egy része valóban a párt radikális baloldalához tartozott. Például már 1925-ben határozatot fogadtak el, amelyben követelték a kizárt baloldaliak visszavételét (Vági Istvánék) a pártba és a Bethlen–Peyer -paktum aláíróinak kizárását. Miután a rákoscsabai Szabó Imre kijelentette, hogy *„a rákoskeresztúri munkásság nem érdemli meg, hogy vele foglalkozzék,"* a pártközpont Várnai Dániel nemzetgyűlési képviselőt küldte ki a kedélyek megnyugtatására. Ez nem bizonyult eredményesnek, mivel 1925. június 7-én megalakult a Vági István vezette, egyébként legálisan, de a Kommunisták Magyarországi Pártjának fedőszervezeteként működő Magyarországi Szocialista Munkáspárt helyi szervezete. Az alakuló ülésen Vági István beszédét mind Selyem József, helyi MSzdP titkár, mind Tarnay Béla főjegyző megzavarta közbekiáltásaival, míg végül a csendőrség oszlatta fel a gyűlést. A két munkáspárt ezután párhuzamosan működött a községben. Tarnay Béla főjegyző a főispánhoz fordult a párt betiltása végett, mivel *„már százon is felül van a beszervezettek száma, félős, hogy ezen fiatal egyéneket olyannyira fel tudják heccelni a társadalmi rend ellen, hogy azok tényleg veszélyesekké válnak."* A főispán a belügyminiszterhez fordult, aki azonban megnyugtatta, hogy már két nyomozó is dolgozik a faluban. Még 1927-ben is arról értesítették a főispánt, hogy a párt betiltása *„nem opportunus"*, ugyanis így a balszélső elemek itt tömörülnek, és nem az illegalitásban tevékenykednek. Tarnay Béla főjegyző így jellemezte a község baloldali beállítottságát a Lyra dalkör ügyében[8]: *„… Rákoskeresztúr község egyike azon Budapest környéki községeknek, ahol a nemzet- és hazaellenes törekvések állandó termékeny talajra és elszánt követőkre találnak. Úgy az átkos emlékű Károlyi forradalom és az ún. tanácsköztársaság, valamint az azóta leleplezett Metzner, Vági, Rákosi féle puccsok[9] szereplőinek egy jelentékeny része is többnyire innen kerül ki."* Aztán 1928-ban számos, az MSZMP által elkövetett konspirációs hibát követően, mégis betiltották a pártot.[10] 1930–32-ben továbbra is tekintélyes számú kommunista fiatal tevékenykedett a községben, de állandó megfigyelés, üldöztetés alatt álltak. Házkutatásokat tartottak náluk, elfogták, elítélték őket. Május 1-je előtt a csendőrök összegyűjtötték őket, és az ünnep elmúltáig fogva tartották. Érdekes módon ez rendszerint a rákoscsabai Anna utcai csendőrlaktanyában történt.[11]

Rákoscsabán 1934-ben bukott le egy kommunista szervezkedés, és ennek következtében egy időre a helyi szociáldemokrata szervezetet is betiltották, noha épp a helyi pártelnök figyelte meg a kommunistákat, aki a községi elöljáróság támogatásával „nemzetvédelmi" okból fegyverviselési engedélyt is kért.[12]

1933. május 18-án Propper Sándor képviselő többek között a községi választások ügyével foglalkozott országgyűlési felszólalásában:

„T. Képviselőház! A rendelkezésemre álló rövid idő alatt beszélnem kell a közigazgatásnak egy másik kilengéséről, amelyet a választásokkal kapcsolatban követ el, nem az országos választásokkal kapcsolatban, (Halljuk! Halljuk! a szélsőbaloldalon.), amely letárgyalt, sokszor visszatérő, állandóan jogos témaforrás, panaszforrás, hanem a községi választásoknál, amelyek az 1886. évi XXII. tc. alapján történnek. A községi választásoknál a közigazgatás a legkínosabb és leglehetetlenebb erőfeszítésekkel teszi lehetetlenné az ellenzék és a szociáldemokrata párt érvényesülését.

Legutóbb a rákosmenti községekben voltak választások Rákoskeresztúron, Cinkotán, Csömörön, Kerepesen. A

[7] Képviselőházi napló, az országgyűlés képviselőházának 81. ülése, 1932. május 9. (KN 1932 81).
[8] A Lyra Munkás Dalkör 1908-ban alakult meg Rákoskeresztúron. A dalárdát a községi főjegyző oszlatta fel.
[9] Rákosi Mátyást, miután 1924-ben illegálisan hazatért, 1925-ben lázadás vádjával ítélték 8 és fél év börtönre.
[10] Gyöngyössy: i. m., 12–14.; www.wikipedia.org, Magyarországi Szocialista Munkáspárt címszó (2014. április 27.).
[11] Sinkovicsné Kalina Julianna: Rákoskeresztúr, Bibliotheca Kiadó, Bp., 1958, 109–110.
[12] Gyöngyössy: i. m. uo.

szociáldemokrata párt, illetőleg a baloldali blokk, — mert egyes községekben így indultak — bizalmi férfiait egyenesen kiszorították, kinyomták, nem engedték be a bizalmi férfiakat a törvény világos rendelkezése ellenére, vagy csak intervencióra és csak a déli órákban, amikor a tervbe vett visszaéléseket már végrehajtották, úgyhogy ilyen körülmények között egészen természetes, hogy a népakarat nem nyilvánulhat meg és nem érvényesülhet.

Ennek a törvénynek a revíziója már igazán régen esedékes volna. Ez a törvény rossz és maradi, ennek a törvénynek alapján községi politikát, gyümölcsöző községi politikát folytatni nem lehet. Ennek a törvénynek alapján a választók száma körülbelül 15—18—20%, ami elenyészően kevés és antidemokratikus. Ez a törvény fenntartja a virilis jogot, ez a törvény kinullázza a föld népét, lehetetlenné teszi számára az alkotmányos életben való közreműködést és ez a törvény tág lehetőséget ad a visszaélésekre, sok esetben a közigazgatás ezt úgy hajtja végre, hogy nem lehet hozzáférni, kezében van a hatalom és úgy irányítja a dolgokat, ahogyan az az ő felfogásának megfelel. A tisztújítás közfelkiáltással — magam is végignéztem néhányat — valóságos komédia (Zaj jobb-felől. Halljuk! Halljuk! a szélsőbaloldalon.), csúnya komédia, visszaélés, visszaélés a népakarattal és visszaélés a nép türelmével."[13]

Másnap Büchler József, szintén szociáldemokrata képviselő, aki Nyugat-Európa majd minden államában megfordult, és tanulmányozta a községi igazgatást, és aki 1925-től tagja volt a főváros törvényhatósági bizottságának és a fővárosi közmunkák tanácsának,[14] szólalt fel ugyanebben a tárgyban:

„A másik dolog, amit még szóvá kell tennem ezzel a címmel kapcsolatosan, a rákosmenti községeknek községi választása. Itt is meg kell említenem, hogy a névjegyzék hallatlanul tendenciózusan van és volt összeállítva. Van olyan község, amelynek jegyzője a törvény intenciójával ellentétben kihagyta például a női szavazókat. Van olyan község, ahol összesen 17 nő volt felvéve a választói névjegyzékbe. (Kabók Lajos: Talán ott azt tartják, hogy a nőnek főzőkanál kell!) Viszont azt is megteszik, hogy öreg kávénénikéket, akik talán szorgalmasan látogatják a templomokat, felvesznek a névjegyzékbe. (Propper Sándor: A Betschwestereket felvették, a dolgozó asszonyokat kihagyták!) A dolgozó asszonyokat sorra-rendre kihagyták a névjegyzékből. Nem tudom megérteni és pártom sem tudja megérteni, mi az oka annak, hogy a törvény rendelkezései ellenére, amikor a törvény kimondja, hogy a választásokat lehetőleg munkaszüneti napokon kell tartani, Budapest közvetlen környékén, Cinkotán, Rákosszentmihályon, Sashalmon, Kerepesen, Csömörön nemhogy nem vasárnap vagy ünnepnap, hanem egyenesen munkanapokon tartják meg a választásokat, mindenütt csak azért, mert félnek a szociáldemokrata párt előretörésétől és félnek attól, hogy ha a szociáldemokrata párt bejut a községi képviselőtestületekbe, ennek következménye lesz. Az következik ebből, hogy a tömegeknek szociális ellátása tisztességesebb lesz, mint amilyen ma (Propper Sándor: Vége a panamakorszaknak!) és a panamákat megszüntetik. Ez lenne a következménye. (Propper Sándor: A körmükre néznek a szociáldemokraták. Ez fáj!) Munkanapon délután 4 órakor, amikorra hazaérnek a munkából a tömegek, szavazni a községi képviselőtestületi tagok választásánál, már le van zárva a szavazás, a munkások nem szavazhatnak.

Ilyen Magyarországon nemcsak az országgyűlési, hanem a községi választás is. A bizalmi férfiakat elkergetik, nem engedik őket a választásokhoz. Azt csinálnak, ami nekik jólesik, a hatóságok pedig ebben segítségükre vannak és támogatják. (Propper Sándor: Sőt, ők csinálják!) Sőt voltak helyek a környéken, ahol bebizonyítottam, a hatóságok voltak azok, amelyek támogatták ezeket a visszaéléseket."[15]

A községi választásokat ekkoriban a II. községi (1886. évi XXII. tc. a községekről) törvény alapján tartották. Eszerint a választók a választás kezdetén maguk közül négy bizalmi férfiút választanak az elnök mellé, ha azonban ezzel a jogukkal nem kívánnak élni, az elnök nevezi ki a bizalmi férfiakat. Bár a törvény tételesen nem mondja ki(!), de e bizalmi férfiak feladata a választás tisztaságának és törvényességének az ellenőrzése volt, ahogy napjainkban is ez a feladata a választási bizottságok jelölő szervezetek és független jelöltek által megbízott tagjainak.

Az aktív választójogot valóban értelmi és jövedelmi-vagyoni cenzus alapján korlátozták vagy kedvezményezték. Az 1929. évi XXX. törvénycikk a községi választójogot az országgyűlési választójoghoz kapcsolta. Ez alapján 24 éves életkor, legalább 10 évi magyar állampolgárság, legalább 2 évi helybenlakás és a 4. elemi iskolai osztály elvégzése volt a feltétel, de ez utóbbi, illetve a korhatár alól az egyetemet vagy főiskolát végzettek felmentést kaptak. Továbbá feltétel nélkül választók voltak mindazok, akik még a régi jog alapján az 1918. évi választói névjegyzékbe fel lettek véve. Nők esetében a korhatár 30 év és az értelmi cenzus a 6. elemi osztály elvégzése volt a többi feltétel teljesülése mellett. Az értelmi cenzus a nők esetében „enyhült" egyetemi vagy főiskolai végzettség esetén, ami a korhatár alól is felmentést adott, illetve elegendő volt a 4. elemi népiskolai osztály elvégzése annak a nőnek, aki legalább 3 élő vagy „a háborúban" elhunyt gyermeket szült, vagy saját jövedelméből, vagyonából tartotta fenn magát. A választójogot szerzett nő választójoga a feltételek megszűnése esetén is megmaradt. A magyar állampolgárságot alapesetben nem vizsgálták, és elegendő volt hozzá a Trianon előtti Magyarország területén való születés is. Ugyanígy a helybenlakás nem volt feltétel az országgyűlési képviselők, lelkészek, tanárok, színészek, tisztviselők, hadifoglyok esetében. Ezt tovább szűkítette a községi törvény néhány hatályban hagyott rendelkezése. Eszerint legalább 6 év helybenlakás és 2 év adófizetés volt követelmény.

[13] Képviselőházi napló, az országgyűlés képviselőházának 183. ülése, 1933. május 18. (KN 1933 183).
[14] Országgyűlési Almanach 1931–36. (Sturm–féle országgyűlési almanach), szerk. Haeffler István, Bp. 1931.
[15] Képviselőházi napló, az országgyűlés képviselőházának 184. ülése, 1933. május 19. (KN 1933 184).

Emellett a virilizmus gyakorlata is megmaradt a községi igazgatásban, ugyanis a képviselő-testület tagjainak felét a legtöbb adót fizetők, a virilisek alkották. Azért jelenthető ki, hogy vagyoni-jövedelmi és nem adózási cenzusról volt szó, mert a községi főjegyző által meghatározott fizetendő adó alapján érvényesíthették a választók a választójogukat, az adó tényleges befizetése azonban nem volt feltétel, adóhátralék esetén is gyakorolhatták az érintettek az így szerzett jogukat. A választójoggal rendelkezők aránya Rákosmentén is nagyjából 15–20% körül lehetett, noha meg kell jegyezni, hogy Rákosligeten és Rákoshegyen a betelepült munkások és tisztviselők általában jobban megfeleltek a cenzusnak, így nagyobb arányban voltak választók. Fontos megemlíteni, hogy mind a legtöbb adót fizetők listája, mind a választói névjegyzék összeállításában jelentékeny szerepe volt a községi jegyzőknek, főjegyzőnek, akik – ahogy fentebb is láthattuk – így komolyan befolyásolni tudták a választások eredményeit. Ugyanígy Rákosmentén is előfordult, hogy olyan időpontban tartották a választásokat, amikor a munkások és tisztviselők még dolgoztak a fővárosban.

Alkalomadtán persze a szociáldemokraták is követtek el visszaéléseket. 1935-ben Rákoscsabán az országgyűlési választási kampány során például a törvényben engedélyezettől eltérő tartalmú röpcédulákat terjesztettek, ami miatt kérvényezték Esztergályos János képviselő mentelmi jogának felfüggesztését. Ha másban nem is, de mentelmi ügyekben mindig számíthattak a képviselők „a kollégák betyárbecsületére". Noha a törvénysértés ténye bebizonyosodott, a Tisztelt Ház a szokásos frázissal válaszolt: *„A bizottság megállapította, hogy a megkeresés illetékes hatóságtól érkezett, az összefüggés nevezett képviselő személye és a vélelmezett bűncselekmény között azonban kétséges, mert a nyomozás adatai szerint nincs bizonyíték arra nézve, hogy a forgalomba hozás, illetve utcai terjesztés nevezett képviselő utasítására, vagy akárcsak előzetes tudomása alapján történt volna, zaklatás esete forog fenn, javasolja a t. Képviselőháznak, hogy Esztergályos János országgyűlési képviselő mentelmi jogát ebben az ügyben ne függessze fel."*[16]

1939-ben már a megerősödő nemzetiszocialistáknak akadtak a szocdemekhez hasonló problémái, ami miatt Hubay Kálmán, a Nemzetiszocialista Magyar Párt–Hungarista Mozgalom (NszMP-HM) képviselője és egyben egyik volt vezetője interpellált a belügyminiszterhez. Érdekes, hogy ő állapodott meg Darányi Kálmán miniszterelnökkel abban, hogy a törvényes út betartásáért a nyilasok országgyűlési képviselői helyekhez juthatnak, és ezért kellett a miniszterelnöknek lemondania 1938 májusában. A felszólalást követő hónapban pártját betiltották, de március 15-én Nyilaskeresztes Párt néven újjáalakította, és a választásokon 31 mandátummal a legnagyobb ellenzéki párt lett. Később, a Szálasi-kormány kormánytisztviselőjeként a kultuszminisztérium működését ellenőrizte. A világháború után a népbíróság halálra ítélte, és kivégezték.[17] 1939-es interpellációja egyik példájaként hozta fel, hogy Rákoshegyen a Központi járás főszolgabírája nem engedélyezte pártjának tagértekezletek tartását, mivel pártjának nincs választmánya (ugyanis a náci pártok a vezérelv szerint működtek, nem választott testületek által).[18]

A kommunisták mellett Keresztúron is megjelent a Nyilaskeresztes Párt, amely teaesteket tartott, ahol a férfiak hölgyek társaságában, de nem a saját feleségükkel szórakoztak. Erre az asszonyok panaszkodtak is. Az 1941. december 7-i keresztúri teaesten maga Szálasi Ferenc is megjelent.[19]

Legvégül hadd idézzem Vajna Gábor nyilas belügyminiszter 1945. február 6-i, mai szemmel egészen elképesztően cinikus felszólalását immáron a nyilas országgyűlésben, akkor, amikor Debrecenben már működött az Ideiglenes Nemzetgyűlés. Így hencegett:

„Nyolc nap alatt 18 ezer keresztényt emeltem ki ebből a körletből s a pápai nuncius, a svájci és svéd követ által védett 18 ezer zsidót gettóba tereltem a Palatinus-házakban, és jelenthetem, hogy én nem kívánom egyik úrnak sem, hogy azokban a házakban lakjék. Ezek a zsidók kíséreltek meg mégegyszer a Városi Színházban egy bombamerényletet. A tettesek ma már Ábrahám kebelén ülnek. Elkövettek egy merényletet október 16-án a rákoskeresztúri vasúti állomáson egy személyvonat ellen s ez egy halálos áldozattal járt. Ez a cionista szervezet, mely a svájci követség Vadász-utcai házában lakott, összesen 15 merényletet követett el a Kelenföldi és Ferencvárosi pályaudvarok közötti vasúti pályán és az összekötő vasúti hídon. Ezek követték el a Metropol-szállóban a németek elleni bombamerényletet s végül a Városi Színház előtti és előadása alatti merényletet. Én ezeket a zsidókat a nemzetközi jog megsértésével szedettem össze a svájci követségből, s mondhatom, hogy a legnagyobb gezeresz volt a svájci követség körül, diplomáciai sérelem és egyebek. Kiadtam a rendelkezést, hogy a svájci követség tagjait nem kell bántani, de a zsidókat el kell hozni. Onnan körülbelül 1500 zsidót szedtünk össze. Be kell jelentenem, hogy az előző kormányok gesztiói alapján örökségképpen átvettünk 7300 svájci zsidó menlevelet, ezzel szemben a svájci követség hivatalosan 22 ezer darabot állított ki, nem is beszélve azokról a menlevelekről, amelyeket a zsidók pénzért a kávéházakban árusítottak. Egy-egy zsidónak, amikor őrizetbe vettük őket, három-négyféle menlevele volt: a pápától, a svájci követségtől, a svéd követségtől, a nemzetközi vöröskereszttől. Volt napom, amikor 6–7 órát a követ urak – kezdve a pápai nunciustól – foglaltak le az időmből, akik a zsidók ügyében jöttek hozzám eljárni. Egyik püspök úrnak azt mondottam, hogy uram, önök beszélnek krisztusi szeretetről, de önök közül még egyetlenegy nem jött el hozzám, aki azt mondotta volna, hogy belügyminiszter úr, itt van egy 11 gyermekes magyar asszony, adok neki 20 ezer pengőt! /Taps./ Ugyanezt megmondtam a pápai nunciusnak, aki december 28-án elment a hadtestparancsnokhoz azzal az ajánlattal, hogy ha mégis meg akarnák magukat adni, ők majd a szovjet felé közvetítenek! /Mozgás./ Dec. 31-e óta, nehogy sérelem érje őket, derék csendőreink ezeket az urakat a budai Várban őrzik. /Helyeslés./"[20]

[16] Képviselőházi napló, az országgyűlés képviselőházának 94. ülése, 1936. február 20. (KN 1935 94).
[17] www.wikipedia.org, Hubay Kálmán címszó (2014. május 4.).
[18] Képviselőházi napló, az országgyűlés képviselőházának 362. ülése, 1939. január 18. (KN 1935 362).
[19] MNL Pest Megyei Levéltára, IV.427.b., 787. doboz, 15035/1941.
[20] Képviselőházi napló, 16. ülés, 1945. február 6.

Egyesületünkről, a Rákosmenti Múzeumbarát Egyesületről

Egyesületünk célja Budapest főváros XVII. kerületében, Rákosmentén, illetve településrészein a tárgyi, szellemi és kulturális örökség védelme, megóvása, valamint megismertetése, a lokálpatriotizmus erősítése. Ennek érdekében helytörténeti programokat és ismeretterjesztő előadásokat szervezünk, főleg az általános iskolai korosztály részére. Támogatjuk a helytörténeti kutatómunkát, kiadványokat jelentetünk meg, valamint közreműködünk az Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem gyűjtő- és bemutató tevékenységében, rendezvényein. Civil szervezetként részt veszünk a kulturális közéletben, a hasonló célú szervezetekkel együttműködve. Az Egyesület negyedévente megjelenő folyóirata a Rákosmenti Múzeumi Estek című, helytörténeti tudományos-ismeretterjesztő újság; ennek korábbi számai és további információk egyesületünkről (közte belépési nyilatkozat) és programjainkról, valamint a szintén az egyesület által kiadott Rákoskeresztúr története című mű elektronikus változata megtalálhatók az Erdős Renée Ház honlapjának aloldalán:

www.erdosreneehaz.hu/tipus/rakosmenti-muzeumbarat-egyesulet/

Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem

(1174 Budapest, Báthori utca 31.)

Az Erdős Renée Ház Rákosmente egyik legszebb épülete, fővárosi védettséget élvez. Bejárata fölött domborműv hirdeti, hogy 1895-ben emelték, Szűz Mária és Szent György lovag segedelmével. 1927-ben Erdős Renée, a kor neves írónője vásárolta meg, aki 1944-ig lakott itt.

Az Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem a Vigyázó Sándor Művelődési Ház tagintézménye. Egyik elődintézménye az 1970-ben megnyílt Néprajzi Emlékház, amely a kerület elődközségeinek néprajzi emlékanyagát, hagyományait mutatta be, ám 1978-ban az épülő lakótelep áldozatává vált. Múzeumi leltárban feldolgozott tárgyai azonban fennmaradtak. A másik az 1960-as évek végétől működő Helytörténeti Klubból megalakult Rákosmenti Helytörténeti Gyűjtemény, amely kerületi adattárként működve a helytörténet írásos és fotódokumentációját gyűjtötte, ám önálló kiállítóteremmel nem rendelkezett.

Az Erdős Renée Ház megalakulásakor, 1990-ben, a földszinti kiállítótermekben megépült egy állandó, nagyrészt dokumentum-másolatokból álló helytörténeti kiállítás és egy, a Néprajzi Emlékház anyagának töredékére épülő néprajzi szobarészlet. Ekkor rendezték be az intézmény névadójának, Erdős Renée-nek az emlékszobáját és a kerület határában lévő természetvédelmi területnek, a Merzse-mocsárnak az élővilágát bemutató diorámakiállítást, amely tárlatok többszöri felújítás után (legutóbb a helytörténeti kiállítás 2015-ben) ma is állandó kiállításként várják a látogatókat.

2009 decemberétől a villa számtalan különleges növénnyel büszkélkedő parkjának egyik intim zugában és az épület hátsó falánál Kőtár állít emléket a régi rákosmenti temetőknek és az egyéb régi közterületi emlékeknek.

Az Erdős Renée Ház állandó kiállításai mellett ma is havi rendszerességgel jeles képző- és iparművészeti, esetenként helytörténeti rendezvényeknek, időszaki tárlatoknak ad helyet.

Nyitva tartás: kedd–vasárnapig, 14—18 óráig; előzetes bejelentkezés esetén más időpontban is látogatható.

Belépőjegy: 400 Ft, kedvezményes 200 Ft (diák, nyugdíjas), a Rákosmenti Múzeumbarát Egyesület tagjai számára a belépés ingyenes.

A kutatószolgálat keddenként 9—13, szerdánként 12—17 óráig működik. A kutatás feltételeinek maradéktalan biztosításához legalább a megelőző hét utolsó munkanapjáig előzetes bejelentkezés szükséges.

Kiadja a RÁKOSMENTI MÚZEUMBARÁT EGYESÜLET
ISSN 2064-2970
Szerkesztőbizottság:
Ádám Ferenc, Lakatos Bálint, Tóth Péter
Főszerkesztő:
Puzsár Imre
Szerkesztőség:
1174 Budapest, Báthori u. 31.
Tel.: 36-1-258-4693
E-mail: rme.elnokseg@gmail.com
Lapterv: Novák Fanni
Ingyenes terjesztésű lapunk megtalálható az Erdős Renée Házban, illetőleg Budapest XVII. kerületének kulturális intézményeiben.
E szám kiadását támogatta:
Budapest Főváros XVII. ker. Rákosmente Önkormányzata
XI. évfolyam 4. számának szerzői:
Reitinger Ildikó helyismereti könyvtáros
Ádám Ferenc történész-muzeológus
Szakáll Ágnes festőművész
Puzsár Imre történész-levéltáros
A címlap Huszár Imre fotójának felhasználásával készült.

RÁKOSMENTI MÚZEUMBARÁT EGYESÜLET

A szerkesztőség címére várjuk legfeljebb 25000 karakter terjedelmű, doc formátumú tudományos jellegű helytörténeti tanulmányok és forrásközlések, valamint a Rákosmentéhez kapcsolódó kötetek könyvismertetőinek kéziratait. A főszöveghez kapcsolódó hivatkozásokat lábjegyzetekben kérjük elkészíteni folyamatos, arab számozással. Az illusztrációkat külön, xls, tif, jpeg, illetve pdf fájlokként kérjük megküldeni. Kérjük, hogy csak olyan illusztrációkat küldjenek, amelyek felhasználása nem ütközik jogi akadályba. A szerkesztőségnek megküldött kéziratok megjelentetésére nem vállalunk kötelezettséget. A beérkezett kéziratokért honoráriumot nem áll módunkban fizetni.